

Dnr Ju2024/02572

Till: Justitiedepartementet

Stockholm, 12 mars 2025

Asylrättscentrums remissvar gällande betänkandet Vissa åtgärder för stärkt återvändandeverksamhet och utlänningskontroll (SOU 2024:80)

Om Asylrättscentrum

1. Asylrättscentrum är en politiskt och religiöst obunden organisation som ger juridisk rådgivning till asylsökande, ökar kunskapen om migrationsrätt och påverkar för en human och rättssäker asylprocess.

Sammanfattning

2. Utredningen föreslår att ett antal statliga myndigheter på eget initiativ ska vara skyldiga att lämna uppgifter om en utländsk person till Polismyndigheten, om det finns anledning att anta att personen vistas olovligt i Sverige. Syftet med förslaget är att stärka verkställighetsarbete och göra det svårare att leva i Sverige utan tillstånd.
3. Utredningen lämnar även förslag på att bland annat göra det enklare att göra det lättare att genomföra inre utlänningskontroller, att omhänderta och undersöka elektronisk kommunikationsutrustning för att kontrollera en utländsk persons identitet samt att införa en möjlighet att genomföra provtagningar av vissa sjukdomar med tvång för att genomföra en verkställighet av ett avlägsnandebeslut.
4. Vi på Asylrättscentrum har följande huvudsakliga synpunkter på utredningens förslag:
 - Vi välkomnar utredningens förslag på att hälso- och sjukvården, skolan och socialtjänsten inte ska ges en informationsplikt.
 - Vi avstyrker förslaget om att införa en informationsplikt för ett antal statliga myndigheter.
 - Vi avstyrker förslaget på att göra det möjligt att genomföra inre utlänningskontroller vid fler tillfällen.
 - Vi avstyrker förslaget om att göra det möjligt att omhänderta och undersöka information i elektronisk kommunikationsutrustning i syfte att fastställa en persons identitet.
 - Vi avstyrker förslaget på att införa en möjlighet till provtagning med tvång för vissa sjukdomar i syfte att verkställa ett avvisningsbeslut

Asylrättscentrums synpunkter

5. Asylrättscentrum begränsar detta yttrande till att endast omfatta en del av utredningens förslag.

Utökat informationsutbyte (kap. 4)

Informationsplikt för hälso- och sjukvård, skola och socialtjänst

6. Asylrättscentrum välkomnar att utredningen föreslår att hälso- och sjukvård, skola och socialtjänst inte ska omfattas av en skyldighet att lämna uppgifter (informationsplikt) om personer som kan vistas i Sverige utan tillstånd till de verkställande myndigheterna (Migrationsverket, Polismyndigheten och Säkerhetspolisen).
7. Liksom utredningen kommer Asylrättscentrum till slutsatsen att införandet en informationsplikt skulle leda till orimliga konsekvenser för enskilda (se framför allt betänkandets avsnitt 4.6.4).
8. Vi är vidare eniga med utredningens resonemang om att hälso- och sjukvårdens, skolans respektive socialtjänstens uppdrag förutsätter ett förtroende mellan den enskilde och verksamheten. En informationsplikt skulle med största sannolikhet leda till att enskilda skulle undvika kontakt med dessa verksamheter, och att människor inte skulle få tillgång till grundläggande rättigheter till exempelvis hälsa och utbildning som skulle stå i strid med svensk lag och internationella åtaganden.
9. Vi noterar även att ett införande av informationsplikt skulle dessutom stå i strid med de rekommendationer från bland annat FN:s barnrättskommitté som förordar ett slags brandvägg mellan dessa sektorer och migrationsmyndigheter.¹

Informationsplikt för andra statliga myndigheter

10. Utredningen föreslår att ett antal statliga myndigheter (Arbetsförmedlingen, Försäkringskassan, Kriminalvården, Kronofogdemyndigheten, Pensionsmyndigheten och Skatteverket) på eget initiativ ska lämna uppgifter om en person till Polismyndigheten, om det finns anledning att anta att personen vistas olovligt i Sverige. Syftet med förslaget är att stärka verkställighetsarbetet och göra det svårare att leva i Sverige utan tillstånd.
11. Asylrättscentrum avstyrker förslaget på att införa en informationsplikt för dessa myndigheter. Skälen till detta är som följer.
12. Olika aktörer, däribland Svenska Röda Korset, har redovisat att diskussionerna om att införa en informationsplikt i sig lett till rädsla och misstro hos papperslösa i Sverige.²

¹ FN:s barnrättskommitté och FN:s kommitté för skydd av migrantarbetare och deras familjers rättigheter, Joint General Comment No. 4 of the CMW and No. 23 of the CRC in the context of International Migration: States parties' obligations in particular with respect to countries of transit and destination, 16 november 2017 (CMW/C/GC/4 och CRC/C/GC/23), p. 42, 54, 56, 59 och 60.

² Se t.ex. Svenska Röda Korset, *Humanitära konsekvenser av informationsplikten – Ökat lidande, särskilt för barn och kvinnor, utan ansedd effekt*, 2024.

Asylrättscentrum befarar därför att införandet av en informationsplikt, även i det fall att hälso- och sjukvården, skolan och socialtjänsten inte omfattas av den, skulle innebära att förtroendet för det offentliga i stort skulle minska. Det skulle göra att människor håller sig undan från de myndigheter som skulle omfattas av informationsplikten, men också från andra offentliga aktörer. Detta kan i sin tur leda till att tillgång till grundläggande rättigheter minskar för en redan utsatt grupp, men också en ökad risk för utnyttjande, till exempel på arbetsmarknaden.

13. Asylrättscentrum noterar vidare också att de utpekade myndigheterna på olika sätt samverkar med exempelvis hälso- och sjukvård, skola eller socialtjänst. Konsekvenserna av en sådan samverkan kan i framtiden bli att upplysningar från vården, skolan eller socialtjänsten kommer till de verkställande myndigheterna via en av de utpekade myndigheterna. Det rör exempelvis om så kallade SIP-möten (samordnad individuell plan) där Försäkringskassan och Arbetsförmedling deltar tillsammans med bland annat vården, skolan och socialtjänst. Ett annat exempel på när den föreslagna informationsplikten skulle leda till informationsöverföring från hälso- och sjukvården till verkställande myndigheter är när Skatteverket får en födelseanmälan om att en papperslös kvinna föder barn i sjukvården.³
14. Även om hälso- och sjukvården och skolan skulle undantas från informationsplikten, finns det alltså påtagliga risker för förslaget ändå skulle leda till kränkningar av exempelvis rätten till hälsa. Asylrättscentrum vill i sammanhanget uppmärksamma en rekommendation från FN:s kommitté om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter vid granskningen av Sverige 2024 som var grundad i kommitténs oro för det eventuella införandet av en informationsplikt. Kommittén rekommenderade att vidta åtgärder för att säkerställa att immigrationspolicys inte hindrar migranternas lika tillgång till tjänster som är väsentliga för realiseringen av ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, inklusive hälso- och sjukvård och utbildning. Såsom rekommendationen är formulerad omfattar den, enligt vår mening, även en informationsplikt som föreslås här då en sådan skulle ha indirekta konsekvenser på den lika tillgången till tjänster.⁴
15. Den föreslagna regleringen kan även få andra konsekvenser för enskildas mänskliga rättigheter. Av betänkandet framgår att en mängd olika typer av information om enskildas personliga förhållanden komma att delas med de verkställande myndigheterna, också sådan som kommit myndigheten till del som sidoinformation vid till exempel inspektioner. Eftersom det inte åligger myndigheten att själva utreda om den eller de personer man har information om har tillstånd att vistas i Sverige eller inte, kommer förslaget också innebära myndigheterna i praktiken kommer att dela information om personliga förhållanden för människor som faktiskt har rätt att vistas i Sverige.

³ En redogörelse för olika situationer när informationsöverföring som kan inverka på enskildas rättigheter återfinns i Akademikerförbundet SSR:s yttrande: Remissvar: Vissa åtgärder för stärkt återvändandeverksamhet och utlänningskontroll (SOU 2024:80), 28 februari 2025.

⁴ FN:s kommitté om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, Concluding observations on the seventh periodic report of Sweden, 22 mars 2024 (E/C.12/SWE/CO/7), p. 16-17.

16. Vi ifrågasätter därför utredningens slutsats om att den personuppgiftsbehandling som kan bli aktuell inte skulle utgöra ett betydande intrång i den personliga integriteten eller bli relativt begränsad (avsnitt 4.7.3). Likaså måste frågor ställas om den personuppgiftsbehandling som informationsplikten kommer medföra är så tydlig, precis och förutsebar som krävs av EU:s dataskyddsförordning GDPR (avsnitt 4.7.5).
17. En annan negativ konsekvens av förslaget är att tjänstepersoner vid olika statliga myndigheter kommer ges en roll i genomförandet av uppgifter som åligger de verkställande myndigheterna. En sådan roll kommer med stor sannolikhet inte alltid vara förenlig med det kärnuppgift som myndigheten har att genomföra. Vi befarar även att tjänstepersoner kommer ställas inför svåra yrkesetiska konflikter eftersom informationsöverlämningen kan medföra både negativa och oöverblickbara konsekvenser för de enskilda man informerar om.
18. Asylrättscentrum noterar slutligen att en informationsplikt förväntas leda till ökad kännedom om personer som vistas olovligen i Sverige, och att detta kan bidra till att öka förutsättningarna för att verkställa avlägsnandebeslut (avsnitt 4.7.6). Det saknas emellertid hänvisningar till exempelvis forskning eller internationella erfarenheter som ger stöd för denna förväntan.⁵ Asylrättscentrum måste därför ifrågasätta utredningens slutsats om att föreslagna intrånget i den personliga integriteten kan anses som nödvändigt.

Översyn av regelverket om inre utlänningskontroll (kap. 5)

19. Asylrättscentrum avstyrker förslaget på att kravet för inre utlänningskontroll ändras från att ”grundad anledning att anta” till ”anledning att anta”.
20. Även Asylrättscentrum befarar att en konsekvens av en sådan ändring i praktiken kan bli fler kontroller och att risken ökar för att dessa blir godtyckliga, eller grundas i personens utseende, så kallad etnisk profilering. Detta är särskilt problematiskt eftersom diskrimineringslagens skydd, och Diskrimineringsombudsmannens tillsyn, inte omfattar sådana här beslut och åtgärder från Polismyndigheten.

Ytterligare befogenheter för att klarlägga en utlännings identitet (kap.6)

21. Asylrättscentrum avstyrker förslaget om att göra det möjligt att omhänderta och undersöka information i elektronisk kommunikationsutrustning i syfte att fastställa en persons identitet.
22. Förslaget kan innebära en mycket omfattande inskränkning i enskildas rätt till privatliv, då den information som kan finnas i elektronisk kommunikationsutrustning också kan beröra uppgifter av särskilt känsligt slag, och, för den delen, beröra många andra individer än den vars utrustning omhändertagits. Vi noterar även att utredningen själva ifrågasätter huruvida åtgärden kommer vara effektiv eller inte.

⁵ Erfarenheterna av olika former av rapporteringsskyldigheter i Storbritannien och Tyskland redovisas i Svenska Röda Korsets rapport *Humanitära konsekvenser av informationsplikten – Ökat lidande, särskilt för barn och kvinnor, utan avsedd effekt*, 2024.

Detta göra att både nödvändigheten och proportionaliteten i förslaget måste ifrågasättas.

23. Asylrättscentrum är vill särskilt ifrågasätta nödvändigheten och proportionaliteten den del av förslaget som handlar om att kunna omhänderta och undersöka en asylsökandes elektroniska kommunikationsutrustning om personen inte kan göra sin uppgivna identitet sannolik. Att söka asyl är en mänsklig rättighet och att låta en person som utnyttjar den rätten bli föremål för en åtgärd som typiskt tillhör straffrättens område ter sig orimligt. Med tanke på att elektronisk kommunikationsutrustning också kan innehålla information som den enskilde är i stort behov av, som kontaktuppgifter till närstående, vänder sig också Asylrättscentrum emot att ett omhändertagande enligt förslaget kan pågå så länge som tre månader.

Provtagning inför verkställighet av avlägsnandebeslut (kap. 12)

24. Asylrättscentrum avstyrker förslaget på att införa en möjlighet till provtagning med tvång för vissa sjukdomar i syfte att verkställa ett avvisningsbeslut.
25. Provtagning med tvång måste jämföras med ett påtvingat kroppsligt ingrepp som utgör ett mycket omfattande ingrepp i den personliga integriteten, och kan också innebära risker för att den enskilde utsätts för omfattande psykiskt och fysiskt obehag. För att rättighetsinskränkningen ska vara tillåten måste den vara nödvändig och proportionerlig.
26. Även i denna del redogör inte utredningen på ett tydligt sätt vad den förväntade effekten av förslaget kan bli. Då varken sjukdomarna eller metoderna för provtagning som kan bli aktuella går att identifiera i dag, går det inte heller att förutse hur en eventuell provtagning i praktiken ska gå till. Enligt vår mening är det således inte tydligt att den föreslagna åtgärden är nödvändig och proportionell.

Datum som ovan,

Lars Olsson
Chefsjurist